

POYLU YOLUNDA DÜŞÜNCƏLƏR

yaxud, Poylunun etimologiyası və görkəmli şəxsiyyətləri haqqında qeydlər

"Poylu" adı ilə nəşr olunmuş və çox nəfis təbibatlı, xüsusi diqqət və qayğı ilə əməli fəaliyyətin nəticəsi kimi oxucu istifadəsinə verilən kitabçanı verəqleyirəm. İstər-istəməz xeyal mənəni ötmə illərə aparır. 2008-ci ildə görkəmli xalq şairi, ustamız Nəriman Həsənzadənin "Poylu - bəsiyim mənim" adlı epos-poemasi nəşr olunmuşdur. Əsər sözün həqiqi mənasında xüsusi rəğbat və oxu coşqusu ilə qarşılandı.

Poema-eposu nəşr olunan kimi isti-isti vərəqlədikcə əsərin necə möhtəşəm bir Poylu abidəsi olduğunu tam inamla "bəli" dedim; yurda sevginin rəhbəri belə olar. Yurdubelə tarixləşdirəm, belə əbdiləşdirmək olar. Böyük ustad Poylunun tarixini zəmanəti boyu izləmiş, Poylunun keçməsini və özünün şahidi olduğu tarixi gözlerinin önünə getirərək mükemmel bədii sözə çevirə bilmişdi. Həmin əsərdə bəz Poylunun şərəfli keçməsini müəllifi olan insanları müşahidə etdi. Nəriman Həsənzadənin zəmanəti uyğun Poylu sakinlərinin xarakter xüsusiyyətlərini öyrəndik, bir sözla, Poylu adamının zəngin mənəvi mühitini yaxından tanıdıq. Onu da de-

ter həqiqət olsun, iştərsə də əfsanə bütün məlumatları onlar daha yaxşı bilirlər.

Yaxşı təmənyanın, yaxşı bilənin məlumatı daha dəqiq olar - məntiqi ilə yanaşsaq, 2022-ci ildə çap olunmuş "Poylu" kitabçasının da dəyərini kifayət qədər reallığa uyğun vərə bilərik. Bu, maraqlı layihədir. Çox güman ki, bu layihənin təcrübəsindən istifadə edib başqaları da öz məkanlarını bu təcrübəyə uyğun əbdiləşdirə bilər. Ona görə də layihənin rəhbəri və icraçıları haqqında da buradaca məlumat vermək yerine düşərdi.

Əlbəttə, layihənin rəhbəri Salatin Əhmədova, materialları toplayan və çapa hazırlayan Süleyman Mustafaoglu ludur. Məsləhətçi Gülgün Kərimov, məkmək Vəfədar İsmayılovudur. İlk baxışdan adama elə gelir ki, burada nə var? Maddi vəsait ayılır, ləzim olan materialları plan əsasında toplanır. Amma onu da diqqətə çatdırmaq yaxşı olar ki, nə vəsait ayırmak asan iş deyil, nə də materialları toplamaq və çapa hazırlamaq... Ona görə də gürülən işin dəyərini tərif ladında yox, təcrübə, maraqlı, çox gərekli bir əməl kimi təqdir etməyi qarşıya məqsəd qoyduq; bəlkə başqaları da faydalamaq istədi.

POYLU
POYLUNUN ETIMOLOGİYASI
və GÖRKƏMLİ ŞƏXSIYYƏTLƏRİ
HAQQINDA

2022

...Kitabçanın üz qabığında Poylu qəsəbəsinə gedən yol və sanki Poylunun loqosu əzəmətlə fotoda eks olunub. Biz yaşlılıqlara qərəb olmuş yaşayış məkanına doğru sənsiz bir istekle can atırıq.

Növbəti səhifədə Poylu mənzərləri şair Mustafa Xəkinin "A Poylum mənim" şeiri ilə müşayiət olunur:

Uşaqlıq çağını yadına salıb,
Baxıram yollarla xəyala dalıb,
Qəlbimde sen boyda xatirə qalıb,
Gecələr ulduzlu, həm Aylım menim,
Xoş gördük, a Poylum, a Poylum mənim!

"Poylu kəndi haqqında qısa məlumat" adlı maraqlı tarixi öncək diqqətimizi cəlb edir. İcraçılar Poylunun müasir sosial vəziyyətini dəqiq məlumatlar və faktlar əsasında təqdim edirlər: "Ağstafa rayonunun Poylu kəndi - Ərazisi təxminən 1900 ha-a yaxındır (19 kv.km). 1170 ha əkin, 586 ha örtü, 102 ha kənd altı sahədir. Əhalisinə 3300 nəfərdən çoxdur. Poylu kəndi coğrafi cəhətdən əlverişli mövqədə yerləşir. Kəndin kanarından Ağstafa çay keçir. Həmin ərazidə məşhur Əfəndi meşəsi yerləşir. Kəndin ərazisində çoxlu içməli sırrı su manzələri var. Kənd, o cümlədən, rayon əhalisinə hər gün bu sulardan istifadə edir. Kənddə icra nümayəndəliyi, bələdiyyə, 989 təsərrüfat, 686 ev, 624 yerlik məktəb (60-a yaxın məməlilmış işləyir), 1 mədəniyyət evi, 2 kitabxana, 2 bağça, 1 həkim-tibb məntəqəsi, 1 poçt xidməti, 15 mağaza, 3 çayxana, 4 yeməkxana, 2 dəyirman, 16 artezian quyu, 1 elektron ATS, 2 bərbərxana, 1 ayyaqqabı təmiri və 3 avtomobil təmiri sexi var. Elektron ATS-in 256 abunəci var. 100 nəfərdən çoxu internet xidmətindən istifadə edir".

Burada biz əhatə dairəsini, onun sosial-iqtisadi mühitini bütün aydınlığı ilə görə bilirik. Onsuz da xalqımız soyumuza qənim kəsilmış yağıldan çox çekib. Bu gün də hələ ərazi iddiala-

rından ol götürmək istəmirlər. Böyük şəhərlərimizi, Qarabağın gözü olan diyarımızı talaş etdilər, abidələrinizi itirməyə çalışıdilar, sosial obyektləri ele yox etdilər ki, sənki heç əvvəldə yox imiş. Bu, inسان əməyinə nə qədər qəddar münasibətin nəticəsi kimi gelecek nəsillər tərəfindən də unudulmamalıdır. Ele buna görə də biz Poylu təəssübəşərlərinin xidmətini vətan tarixinə xidmət hesab edirik.

Vətən tarixi dedim. Tarixi yazmaq, onu qorumaq, gələcək nəsillər çatdırmaq həyatımız qədər deyərli və vacibdir. Yenə də onu deyim ki, düşmən bizim tariximizi saxtalaşdırmağa o qədər mayilliardır.

Poylunun tarixi keçmiş ilə bağlı məlumatları oxuduğu qırıurlu duygular qəlbimi çulğadı. Ulu türkün kişnər atalarının, dırnağından qopan qıçılçımları gördüm sənki.

Öçerkin davamında oxuyuruq: "Qədim Poylu kəndi inдиki rayon mərkəzi olan Ağstafadan 13 km şimal-qərbdə Kür çayının sağ sahilində yerləşmişdir. Kəndin tarixi qədimdir. "Tiflis dəftərləri"ndəki qeydlərə görə burada məskunlaşma XVII əsrin əvvələrinə təsadif edir. Bunu kəndin məzarlıqlarındakı qəbir dasları üzərindəki yazılı səbub edir. Kəndin əhalisi iki tayfadan - "Poylu" və "Qaralar" tayfalarından ibarət olub. "Poylu" - qədim türk tayfası olan "Boy", "Bay", "Bəyli" tayfasının dəyişilmə adıdır (Professor R.Rüstəmzadə). "Qaralar" isə qədim türk-oğuz tayfasının adıdır. Mənəsi "böyük tayfa" deməkdir. XIX əsrin 80-ci illərinin əvvəlində istifadəyə verilən Bakı-Tiflis dəmiryolu xətti kənd əhalisinin həyatında mühüm rol oynamışdır. Bakı-Tiflis dəmiryolu xətti kənd ərazisini iki hissəyə bölmüşdür. Qaralar inдики şose yoluun sağ-solunda, Poylular isə dəmiryolunun sağında qalmışlar. İki tayfadan ibarət olmasına baxmayaraq kənd əhli yekdil olmuş və bir rəhbər tərəfindən idarə olunmuşdur". Maraqlı məlumatlardır. İstər Poylu sözünün etimologiyası ilə bağlı, istərsə də, Qaralar tayfa adı ilə bağlı fikirlər nə qədər mübahiseli görünse də məntiqə uyğundur. Xüsusiələ Qaralar sözünün mənası ilə tam razılışdığını da bildirirdim. Hər haldə boy, bay, bəy ifadələri qədim türk dilindən gelir və kifayət qədər əsaslıdır.

Səhifələri çevirdikcə maraqlı fotosəkillər diqqəti cəlb edir. Xüsusiələ ikinci səhifədəki xalqımızın mənəvi qurur yoluñun göstəricisi olan əzəmətlə qəbir daşları və türbələr diqqəti cəlb edir. Ele bu fotonun özü Poylunun tarixi keçmişinə əsaslı şahidlilik edən bir sənəddərdir. Əlbəttə, kəndin əhalisinin, tarixinin və ərazisinin təsvirləri adlı məkanların təqdimini göstərir ki, Poylu nə qədər iqtisadi cəhətdən əhəmiyyətli bir məkandırısa, tarixi baxımdan da bir o qədər deyərdir. Poyludan tarixi adlar və məkanlar sanki tariximizin dənizənəşən səhifələridir: "Kənd əhalisinin sayı kifayət qədər çox olduğuna görə də kəndin iki məzarlığı olmuşdur. Bu məzarlıqlarda inqiyadək tarixi abidələr - küməbzələr qalmadıqdır. Kənddə 4 dayıman və 2 məscid olmuşdur. XVIII əsrə yaxın gərkəmlə şair Molla Vəli Vidadi bu məscidlərdən təhsil almışdır. Sonralar məscidlərdən birinin yerində "Zayef" (karvansara mənasını verir) tikilmiş və sovetlər dövründə məktəb kimi istifadə edilmişdir. Kənd əhalisinin əsas məşğulliyəti maldarlıq-qoyunçuluq və əkinçilik olmuşdur. Əhali Ceyrançöl otlaglarından istifadə etmiş və 2-3 mal-qara, 25-ə yaxın qoyun yatağı olmuşdur. Camaat yaylaq kimi qədim Azərbaycan torpaqları olan "Dəlidəq", "Şinkar", "Karvansaray" (indiki İcevan) və "Dilican" yaylaqlarından istifadə etmişdir. Əkinçilik üçün isə o zaman "Düz" (aran) adlandırılan və indiki Poylu (Poylu qəsəbəsi) ərazisindən istifadə edilmişdir". Zənniməcə, elə təkcə Molla Vəli Vidadinin adının çökülməsi, 18-ci əsrlər bağlı izlərin diqqətə çatdırılması Poylunun zəngin tarixi ilə bağlı da təsəvvür yaradıa bilir.

(Davamı 5-ci səhifədə)

POYLU YOLUNDA DÜŞÜNCƏLƏR

yaxud, Poylunun etimologiyası və görkəmli şəxsiyyətləri haqqında qeydlər

(Əvvəli 4-cü səhifədə)

Bu kitabçanın çox dəyərli cəhətlərindən biri də kəndin mənəvi mühitini yaratmış olan və bu gün artıq tarixi şəxsiyyət kimi xatırlanan adların kimliyinə güzgü tutulmasıdır. Beşən bize elə gəlir ki, 200 il əvvəl yaşamış babamızın yolu artıq köhnəlib. Biz yeni yolla getməliyik. Bu mənəda bəlkə elə düşünenlər də var ki, ulu babalarımızın adları ilə bağlı xatirələr düşüncələr bugünkü həyatımızda kara golmez. Amma belə deyil. Xalqın özünü tanımaq üçün birinci növbədə onun mənəvi mühitini öz dövründə nizamlayan insanları tanımaq lazımdır: "Poyludağlıub-böyümiş yaxşı təhsil almış ziyahılar olmuşdur. Çar Rusiyası və sonrakı dövrdə yaşaması Uçitel Hüseyin, Molla Usuf, Molla Nəsib, Molla Mənaf Türkiyədə dini və dönya və təhsil almışlar. Səttaroglu Əhməd müəllim isə Türkiyədə təhsil alıqdan sonra Qori Müəllimlər Seminarıyasında təhsilini davam etdirmiş və uzun illər Poylu məktəbində digərləri kimi müəllim işləmişdir. Azərbaycanın ilk genekoloq - professoru Mustafa Hacıqasimov ilk təhsilini Əhməd müəllimdən almışdır. Kazanda 5 il təhsil alaraq tarar-rus dillərini mükəmməl öyrənən Molla Nəsib Türkiyədə arəb dilini öyrənərk dini təhsil almışdır. 1918-ci ildə Molla Nəsib Nuru Paşanın komandanlığı altında ermənilərə qarşı vuruşmuş və ayağından yarananaraq kəndə qayıtmışdır. Poylu camaati XX əsrin 20-30-cu illərində kollektivlaşmaya dörvündə hal-hazırda kəndin yerləşdiyi ərazidə köçmüdü. Kəndin ilk sakinləri Hüseyin oğlu Məhəmməd, Omaroğlu Ali, Balaoğlu İbrahim və başqları olmuşdur. Köçürülmə 1935-1936-ci illərədək davam etmişdir. Dəməriyol stansiyası ətrafında yaşayış bir neçə ailə köçürülməyə məruz qalmamışdır". Bu mənəde biz Poylunu tarixi məkanı kimi görürük. Görkəmli sərkərdə Nuru paşaının adının xatırlanması qəlbimizi qürur hissi ilə doldurur. Bütün məqamlarda dəyərli olan odur ki, xalq içərisində çıxan oğullar xalqın xilaskarının yannaqlı olmağa can atıblar.

Mətnində də göründüyü kimi repressiyalar, tarixi faciələri Poylunun da taleyindən yan keçməyib. Kəndin nə qədər adlı-sanlı, sayılıb-seçilən, döyüskən, mübariz oğulları, kişiləri qəddarcasına edamlara, sürgünlərə, teqiblərə məruz qalıb.

Poylunun müqaviməti az qala ötən əsrin otuzuncu illerinin axırına qədər davam edib. İnsanlar milli hökümətin tezliklə qayıdaçığına inamlarını itirməyiblər. Amma artıq qəddar sovet siyaseti özünü qalib elan etmişdi.

Biz qəzətimizin ötən saylarında Qasım Əhmədinin "Qaçaq Məmmədalı" adlı kitabından geniş və əhatəli bəhs etmişdik. Ona görə bir daha Qaçaq Məmmədalı ilə bağlı tekrar məlumatı lüzum görmürük. Amma kitabı araya-ərsəyə gətirənlərin burada çox maraqlı məlumatı verilib ki, onu mütləq oxucu diqqətindən qatdırmaq lazımdır: "Sovet hakimiyyəti dövründə Poylu kəndində mövcud quruluşa qarşı çıxışlar olmuşdur. Kolxozi quruculuğu dövründə Mahmud koxa və Hacıvəlilər nəslindən olan Vəli Soviet hakimiyyəti əleyhinə çıxışlarda ittihəm edilərək Zayəy yanında camaatın gözü qabağında güllələnmişlər. Bundan sonra əshəldə olan silahlardan məsadır olunmuşdur. 1926-ci ildən etibarən Hacıvəlilər nəslindən olan Qaçaq Məmmədalı sovet hakimiyyəti əleyhinə çıxışlar etməyə başlamışdır. Qaçaq dəstəsindən İsmayıllı ağanın vurulması, qaçaq Əsgərərin tutularaq Metex galasına salınması, qaçaq Məşədi İmamalıının tutularaq Sibirə sürgün edilməsi Qaçaq Məmmədalını qorxutlamışdır". Qaçaq Məmmədalı haqqında ətraflı bilgi istəyənlərə həmin sənədlə əsəri oxumağı məsləhət görərdik.

Poylu qəsəbəsinin zəhmətəchisi ikinci Dünya müharibəsi zamanında da ləyəqəti hünər göstərmək iqtidarından olduqlarını sübut ediblər. Poyludan nə qədər igid, cavan ikinci Dünya müharibəsinə getmiş və böyük hünər göstərmişlər: "Böyük Vətən

mühəribəsi zamani döyüşə Poylu kədindən 200 nəfərə yaxın əsgər və zabit getmişdir. Onlardan bir çoxu həlak olmuş, bir çoxu isə orden və medallarla geri qayılmışdır". Əlbətə, Poylunun bir tarix muzeyi yaradılmalı, çox dəyərli sənədlər, ayrı-ayrı adamların həyat xronikasını eks etdirən materiallar həmin muzeyə toplanmalıdır.

Poylu qəsəbəsinin sakinləri halal zəhməti bütün qazanclardan ən üstün yol kimi məramları hesab edirlər. Hələ Sovet dövründə Poylunun necə varlı bir təsərrüfat olduğunu dəqiq faktlar da təsdiq edir: "Sovxoq quruculuğu dövründə kəndimizdə yaranan sovxoz 1985-ci ildə "Milyonçu sovxoz" adını almışdır. Azərbaycan torpaqlarının azadlığı uğrunda erməni işğalçularına qarşı döyüşlərdə Poylu kəndi 6 şəhid vermİŞdir: Poylu kəndində onlara elm xadimi və digər sahələr üzrə elm adamları yetişmişdir". Bu faktlar göstərir ki, Poylu camaati votenin müdafiəsindən yaxından iştirak edib. Şəhid gedən qəhrəman oğullar Poyluların kimliyi haqqında gələcək nəsillərə örnək olaraq xatırlanacaqlar.

Bir sira görkəmli şəxsiyyətlərin adlarını xatırlatmaq olardı. Bu sıradan Mustafa Hacıqasimov, Məqsəd Səttarov, Tofiq Məmmədov, Vəqif Aslanov, Rüstəm Rüstəmzadə, Ərzanov Şahqulu, Ramazan Əliyev, İlham Məmmədov və başqlarının da adları, çox sekənəd, uzun bir siyahı alınar.

Amma əlbəttə, burada böyük Nəriman Həsənzadənin adını sadəcə sıradan bir Poylu sakinini kimi yox, Azərbaycanın böyük sənətkar oğlu kimi diqqətə çəkməyə borcluyuq.

Yeni Poylu nəsl üçün Nəriman Həsənzadənin müəkkəmlər təcüməyi-hali qürur mənbəyi ola bilər.

Müəlliflər həqiqətən Nəriman Həsənzadənin həyat və yaradıcılıq yolu haqqında çox dəyərli və əhatəli məlumat verirlər. Onun 40-dan çox kitabınnın nəşr olunduğunu qeyd etməklə bu yaradıcı inسانın yaradıqlarını mənəvi dərslik kimi qarvamaga yardımçı olublur.

Yeri gölmüşən burada bir-iki məsələni də xatırlatmaq olar. Salatin Əhmədli Poylu sakinlərinin mənəvi mühitlərinin tənzimlənməsində, insanların bir-birilər əmsiyyət qurmasında yorulmadan xidmət göstərir. Amma buraya bir məqamı da əlavə etmək olar. Poylunun mədəni-mənəvi mərkəzə çevrilməsində Salatin Əhmədlinin rolü daha çoxdur. Poylu yazarları, Poyludan olan görkəmli ziyanlılar haradəsa onun xidməti ilə formalaşmış mədəni-mənəvi mərkəzdə birləşə bilirlər. Görkəmli aktyorumuz Sabir Məmmədovun haqqında məlumatı rast goldik. Zənnimizcə, bunun özü də sənətkarı xalqa bir daha tanıtmaqın ən üstün yollarından biridir.

Xalq Şairi Nəriman Həsənzadə haqqında isə ayrıca bahs etdi. Haqqında söhbət açdığımız «Poylu» kitabçası gələcək nəsillərin bu günü öyrənməsi üçün çox

dəyərli mənbələrdən biri kimi heç vaxt unudulmayaq. Kitabda xeyriyyəcılərin, qəhrəman Poylu sakinlərinin adları, fotoşəkilləri verilib. Poylu qəsəbəsində muzey təəssüratı yaradan şəhidlər kompleksinin maraqlı fotosu bizi düşünməyə vadar edir.

Poylular böyük insanların, iigid oğullarının xatirəsini həmişə eziż tuturlar. Şair Alim Aslanoğlu Poylunu tərənnüm edərək yazar:

Tanrıının gücü ilə gülür yanağın,
Bar-bərəketlidir əkinin, bağın,
Bağçadır, meşədir sinən oylagın,
Ağstafa çayıdır bir yanın Poylu.

Kitabda sonluq yaxın bir neçə şəkil tarixilik baxımından da diqqətimi cəlb etdi. İsa bulağı, Poylu kəndinin qəbiristanlığında türbələr. Poylunun yadlılarında yaşayan abidə adamları - Yaqubov İmran Ali oğlu, Yaqubov Oruc İmran oğlunun fotosşəkilləri və haqlarında məlumatlar xeyirxahlı ünvanları kimi xatırlanır. Xüsusiət su dəyirmanı haqqında məlumat və onun sahibləri unudulmur. Onu da deymə ki, Poylu birmənalı şəkildə gözəl istirahət məkanlarına və tarixi yaşadan izlərinə görə turist marşrutuna daxil edilə bilər. Poyludakı Vüqar bulağı sırin suyu ilə könüllərə xoş ovqat bəxş edir. Xüsusiətə Almalıq istirahət mərkəzi cəlbəcidi görkəmi ilə uzaqdan-uaşa öz qonaqlarını çağırır.

Tanmışlış şair Vəli Qaraçaylı da "Poyluda" adlı şeirində bu gözəl məkanı könlü sevgisi ilə vəsf edir:

Ayrımaq olarmı aranı dağdan,
Yaşıl yaylaqları meyvəli bağdan,
Qarpızı, yemişi, qovunu tağdan,
Vəlilyəm, əlimlə dərdim Poyluda,
Dünya gözəlini gördüm Poyluda.

Şairlerin vəfsi, tərənnümü təkcə ilhamın yox, elə həm də Poylunun təbii gözəlliklərinin bəhəresidir. Yaşlılıqlara qərq olmuş bu gözəl məkanı səhayət edərək onun tarixlərə örnək olan dəyərli şəhəfərləri də arayıb-axtarmaq mənəvi zənginlik məbəyi olardı. Vəqif Haxlı adlı müəllifin də maraqlı bir şeiri var:

Qarayazı, məşhur Ceyrançölüm var,
Şeir deyən bir nəgməkar dilim var,
Deli Kürüm, Poylu kimi elim var,
Neçə mərd oğulum, qızım var mənim!
Beləliklə, zaman-zaman yaddaşlarda yaşayacaq Poylu dəstənində dövrümüzün yaddaşına yazılılaq məqamları diqqəte çekməye çalışdıq.

Düşünürəm ki, bu xeyirxah və xalqımız üçün gərəklə olan, tariximiz üçün dəyərli olan ənənə başqa bölgələrdə də diqqətə alınmalı, dəyərli təcrübə ki-mi istifadə olunmalıdır.

Ürəyi yurd sevgisi ilə çağlayan insanları Poylu gözləyir.